

NATUR OG MILJØ I GRUNDLOVEN

– skal ret og pligt til bevarelse af vores naturgrundlag indskrives i grundloven?

Debatoplæg om grundloven
Øko-net • juni 2003

Introduktion til debatoplægget om grundloven

BAGGRUND: Folketinget har sat en modernisering af vores grundlov til debat. Bl.a. skal det diskuteres, om der er kommet helt nye aspekter ind i vores samfund i forhold til for 50 år siden, da grundloven sidst blev revideret. Et sådant nyt aspekt må visionen, om at samfundsudviklingen skal være både miljømæssig, social og økonomisk bæredygtig, siges at være.

“Skal bevarelse af naturgrundlaget og et rent miljø være grundlovsbestemte rettigheder og pligter?”

Det var hovedspørgsmålet ved et debatmøde, som Netværket for økologisk folkeoplysning og praksis afholdt grundlovsdag, torsdag d. 5. juni 2003 kl. 13-18, på Den frie Lærerskole i Ollerup på Sydfyn.

På debatmødet var der fire indledende oplæg. Debatpjecen her samler nogle centrale pointer og konklusioner fra indlæggene, der kan bruges som inspiration til en lokal og fortsat debat.

Indlæggene fra debatmødet kan læses i deres fulde længde på:

www.BæredygtigUdvikling.nu/grundloven

De fire indledere og titlerne på deres oplæg var:

Anne Mette de Visser, cand. agro / Øko-net (www.eco-net.dk):
‘Baggrunden for Danmarks Deklarationens anbefaling af, at princippet om bæredygtighed indskrives i grundloven og indarbejdes i retspraksis’

John Holten-Andersen, tidligere sekretariatschef i Naturrådet (www.naturraadet.com): *‘Naturen og grundloven’*

Mikael Witte, forfatter (www.litteratursiden.dk/sw1999.asp):
‘Grundlovens bidrag til et humant ligevægtsamfund’

John Nordbo, koordinator for 92-gruppen - Forum for Bæredygtig Udvikling (www.92grp.dk):
‘EU – en genvej til grundlovsbestemmelser om bæredygtig udvikling?’

Farven på citaterne/uddragene i det følgende viser, jf. ovenstående, hvem af indlederne der kom med pointen/konklusionen.

Vi håber at oplæggene ægger til en god, bred og livlig debat rundt om i det ganske land – Juhu!

John Holten-Andersen og Mikael Witte i parken i kaffepausen

Anne Mette de Visser og John Nordbo i kaffepausen

John Holten-Andersen i gestikulerende debat og DFL-studerende Hjalte Amundsen tænksomt lyttende

Hvorfor er der behov for at modernisere grundloven?

Grundloven er grundlaget for vores retssamfund og folkestyre – det fundament, som man kan bygge de almindelige love ovenpå. Den udtrykker holdninger og værdier, som er fundamentale for det danske samfund – og den er også et symbol på den samfunds-kontrakt, vi har indgået.

Men der er ingen grundlovsbestemmelser, der angiver rettigheder eller pligter vedrørende beskyttelse af vores fælles naturgrundlag. Derimod understreger grundloven meget præcist, at “den personlige frihed er ukrænkelig”, at “ejendomsretten er ukrænkelig”, og at “indskrænkninger i den frie udøvelse af erhverv” er ulovlig.

Den danske grundlov blev til i 1849 – og er siden blevet revideret tre gange – sidst i 1953 – altså for 50 år siden. Den blev til som del af et forholdsvis fredeligt oprør mod den enevældige danske stat og monark. Det handlede først og fremmest om indførelse af folkestyre, frihedsrettigheder og demokratiske principper. Grundlovens fædre tænkte på mennesket – og først og fremmest på beskyttelse af den enkelte borger over for statsmagten – ikke på naturen eller miljøet som fælles naturgrundlag og begrænsede ressourcer, der nedslides.

Grundloven svarer ikke længere til virkeligheden og til de udfordringer, vi står overfor i forhold til beskyttelsen af natur og miljø. En sådan konklusion er man da også kommet til i en række af

vore nabolande, hvor natur- og miljøbeskyttelse er blevet indføjet i grundloven. Fx fik Norge og Finland i løbet af 1990'erne indført grundlovsbestemmelser om bæredygtig udvikling.

I dag er samfundsproblemerne ikke mindre end dengang – men de er anderledes.

Ifølge grundlovens tænkning er det mennesket, der sætter målet – alt det, der er uden for mennesket, er midler. Og netop derfor er den vigtigste menneskeret netop ejendomsretten – for det er i kraft af ejendomsretten, at mennesket kan gøre sin omverden til midler for de ophøjede mål, mennesket måtte have.

Der er i dag en række retlige barrierer for bæredygtig udvikling – ikke kun i love og regler, men også i gældende dansk retspraksis, altså hvordan love og regler bliver fortolket og forvaltet.

Dansk miljøret er stadig præget af den traditionelle opfattelse af ret og rettigheder, hvor det er de danske domstoles rolle at beskytte individets rettigheder, medens miljøet ses som et fælles gode, som de danske myndigheder har pligt og ret til at varetage – men under respekt for grundlovens beskyttelse af ejendomsrettens ukrænkelighed samt under respekt for en række forvaltningsretlige principper.

Enkeltpersoner kan anlægge sag – hvis deres individuelle rettigheder er krænket. Men man kan ikke anlægge sager, hvis man mener, at almenvellets interesser er krænket. Danmarks Naturfredningsforening kan fx ikke anlægge en sag, hvis den mener, at regeringen ikke lever op til en bestemt lov om naturbeskyttelse.

Ejendomsrettens ukrænkelighed tages stadig meget alvorligt, også i sager hvor det drejer sig om beskyttelse af vores fælles naturgrundlag – derfor er det fx vandforbrugerne, der betaler økonomisk kompensation til de landmænd, der efter aftale eller påbud skal reducere pesticidanvendelse i sårbare drikkevandsområder.

Borgerne har stadig – over for myndighederne og over for andre borgere – ret til at foretage sig alt det, de som ejere m.v. har lyst til, hvis det ikke udtrykkeligt er forbudt. Dvs. det er lovligt at udnytte sin ejendom til at forurene i alle de situationer, hvor lovgivningen eller domstolene ikke positivt har forbudt det.

Da grundloven blev skrevet, var et menneske uden tvivl tænkt som et menneske af kød og blod. Men siden er der jo dukket en helt anden type af mennesker op på arenaen: Den juridiske person – fx et andelselskab, et interessentselskab, et aktieselskab – ja, sågar en kæmpemæssig multinational koncern med flere hundredetusinde ansatte. Det er også disse juridiske personer, som grundlovens rettigheder i dag beskytter, og i dagens virkelighed er det nok

så meget disse juridiske – men helt igennem abstrakte personer – der bestemmer den samfundsmæssige udvikling.

Aldrig før har ejendomsretten til vores natur været mere skævt fordelt, end den er i dag.

Vores nuværende grundlov bidrager ikke til et ligevægtssamfund – ja, den skaber faktisk et ligevægtssamfund. Så kort kan det siges.

Grundlovens fædre ville fremme liberalismen – og udgangspunktet i grundloven er den frie konkurrence. Derfor fik grundloven en løfteparagraf, der skulle fjerne laugene, som havde forhindret vækst i Danmark. Paragraf 74 lyder i sin nuværende udgave: *“Alle indskrænkninger i den fri og lige adgang til erhverv, som ikke er begrundede i det almene vel, skal hæves ved lov.”*

Men hvad nu, hvis denne frie konkurrence 154 år senere allerede har udløst et økologisk ragnarok? Hvad nu, hvis vi er ved at drukne i lort? Og hvad, hvis den frie konkurrence – den enes brød den andens død – fører til, at ansvarligheden for resten af verdens befolkning forsvinder?

Solidariteten retter sig tilsyneladende mod vores egne gamle, ældre, svage og unge. Den retter sig ikke mod de firefemtedele af verdens befolkning, som sidder uden for vores vestlige forbrugsverden.

Hvad skal ændres – og hvad må der gøres?

DanmarksDeklaration¹, som Øko-net udgav i oktober 2000, indeholder en anbefaling om, at et bæredygtighedsprincip om bevarelse af naturgrundlaget skal indskrives i grundloven og indarbejdes i retspraksis.

Borgerne skal have en grundlovsfæstet ret til et miljø, som sikrer sundhed, og til en natur, hvis produktionsevne og mangfoldighed bevares. Borgerne – både som enkeltpersoner og som borgergrupper eller miljøorganisationer – skal også have ret til miljøoplysninger, deltagelse i beslutningsprocesser, der går forud for vedtagelse af regler og afgørelser vedr. de fælles ressourcers forvaltning, klageadgang til administrative myndigheder samt ret til at lægge (miljø)sag an ved domstolene.

Samtidig bør grundloven fastlægge en pligt, såvel for borgere som for myndigheder, til at disponere over naturens ressourcer ud fra en langsigtet og helhedsorienteret betragtning, der sikrer de samme rettigheder for kommende generationer.

Den norske (grundlovs) formulering er ikke uproblematisk, for den fremstiller natur og miljø som en rettighed, men undlader at sige noget om, hvem der skal sikre denne ret. Dermed risikerer det meget vel at forblive en uforpligtigende hensigtserklæring.

At tænke natur og miljø ind i grundloven er ikke et spørgsmål om at tilføje en enkelt paragraf. Det handler om den grundtænkning eller de værdier, der præger grundloven. Derfor må en grundlovsdebat starte her: Står mennesket uden for naturen eller er mennesket en del af naturen? Er naturen et middel – eller er den også et mål? Har mennesket en ret til naturen – eller har det også en pligt og et ansvar over for naturen? Og bør en multinational koncern være omfattet af menneskerettighederne?

Hvad vil vi overhovedet med hinanden i dette samfund?

Det er blevet bydende nødvendigt at gribe ind over for den materielle vækst i Danmark. I mit Forslag til Danmarks Grundlov, offentliggjort i 1999, skrev jeg en såkaldt løfteparagraf. Denne § 22 lyder: Ejendomsretten forpligter; den skal tilstræbe et humant ligevægtssamfund.

Hvorfor jeg ikke har skrevet at naturen skal beskyttes. Svaret er, at det vil være utilstrækkeligt.

Mit forslag sigter hverken mod nationalisering eller socialisering af al ejendomsret. Tværtimod ønsker jeg at beskytte ejendomsretten, fordi jeg betragter den som afgørende for det civile samfund. Men ved at se vores verden – som den er i dag – har jeg konstateret, at det er nødvendigt at forpligte ejendomsretten.

Folketinget skal kunne vedtage en lov, der begrænser ejendomsretten af hensyn til samfundet; det kan kun ske mod erstatning, og domstolene kan tage stilling til alt vedrørende ekspropriationen.

Da det danske samfund skal bygge på solidaritet – skal Folketinget have ret til at udskrive skatter, afgifter og gebyrer, selvom det krænker ejendomsretten. Folketinget skal også kunne vedtage arveregler, som fører til en omfordeling af privat ejendom. Der udbetales ingen erstatning, for dermed ville Folketingets indgreb blive meningsløst.

Mit grundlovsforslag skal sigte mod et humant ligevægtssamfund. For at mindske produktionen skal vi arbejde mindre, og det gør vi blandt andet ved at indføre borgerlønnen som en ret; ikke alle borgere skal have tilsendt en borgerlønscheck hver måned, men alle skal have ret til den, og den ydes betingelsesløst.

¹DanmarksDeklarationen var – og er stadig – et folkeligt input til regering og Folketing om hvilke grundlæggende værdier og problemstillinger, man bør forholde sig til ved udarbejdelse af en national strategi for bæredygtig udvikling. (Se www.DanmarksDeklarationen.dk)

En ny EU-traktat – hvad kan den byde på?

Når man sammenligner den danske grundlov med EU-traktaten, så virker grundloven temmelig antikveret og ganske primitiv.

Siden EU-traktaten blev ændret i forbindelse med etableringen af Det Indre Marked i 1986, har den haft et selvstændigt kapitel om miljø.

Traktaten har også et kapitel om EU's politik over for ulande. I kapitlet opstilles en række mål for EU's udviklingsbistand, der i kr. og øre er godt og vel dobbelt så stor som den danske.

I forbindelse med optagelsen af de nye medlemslande er det besluttet, at EU-traktaten skal gennemskrives, beslutningsprocedurerne forenkles og magtfordelingen mellem EU og medlemslandene præciseres.

Forfatningsforslaget fra konventet vil indeholde et charter om grundlæggende rettigheder. Af de i alt 50 grundrettigheder, vil der være én om miljøbeskyttelse. Bestemmelsen er ikke ringe, men heller ikke et stort skridt fremad.

Helt uforståeligt har det været, at præsidiet i en række tilfælde har fremlagt forslag, som gik ud på at udhule de bestemmelser om miljø og udvikling, som findes i den gældende EU-traktat.

Et af forslagene fra præsidiet åbner også for, at der i fremtiden vil kunne anvendes midler, som ellers er afsat til ulandsbistand til at gennemføre EU's fælles sikkerheds- og forsvarspolitik.

Forslaget fra konventet fører heller ikke til reduktion af nogle af de centrale barrierer for, at EU i højere grad kan bidrage til bæredygtig udvikling i EU og resten af verden.

Om dette debatoplæg

Denne debatpiece samler nogle centrale pointer og konklusioner fra et debattmøde, som Netværket for økologisk folkeoplysning og praksis afholdt grundlovsdag, d. 5. juni 2003, om 'Natur og miljø i grundloven', hvor der var indledende oplæg af:

Mikael Witte (forfatter)

John Holten-Andersen (Naturrådet)

John Nordbo (92-gruppen)

Anne Mette de Visser (Øko-net)

Debatoplægget er tænkt som inspiration til en fortsat debat rundt om i landet – fx på folkehøjskolerne, gymnasierne og i oplysningsforbundene mv. Debatmødeoplæggen kan læses i deres fulde længde på internettet, hvor de også kan downloades som pdf-filer (velegnede til kopiering) – find dem på det specielle grundlovs-område på portalen for bæredygtig udvikling: www.BæredygtigUdvikling.nu

Hvis du/l bruger oplægget til en lokal debat, hører vi gerne fra jer – send meget gerne et par ord om jeres arrangement – fx nogle citater og en konklusion.

Hovedkonklusioner

Hovedkonklusionerne fra debatten d. 5. juni 2003 kan sammenfattes således:

Den danske grundlovs værdigrundlag svarer ikke til aktuelle samfundsproblematikker som bæredygtighed og globalisering – og derfor er en modernisering tiltrængt.

I forhold til EU-traktaten, som bl.a. fastlægger en forpligtigelse til at vise solidaritet med verdens fattige via bistand, og som fastslår 'forsigtighedsprincippet', 'foreneren betaler princippet', og at miljøhensyn skal integreres i alle politikker, er den danske grundlov håbløst forældet – og den står på visse måder direkte i vejen for at indføre moderne miljøregler i Danmark.

Fx vanskeliggør grundlovens fokusering på individuelle frihedsrettigheder en dansk retspraksis, der kan understøtte en bæredygtig udvikling. Grundlovens fastlæggelse af en ukrænkelig og uforpligtet privat ejendomsret er særlig problematisk. Det betyder bl.a., at størstedelen af Danmarks natur ejes og forvaltes af meget få personer.

Debatoplægget, **Natur og miljø i grundloven? – skal ret og pligt til bevarelse af vores naturgrundlag indskrives i grundloven?**, er udgivet af Netværket for økologisk folkeoplysning og praksis og udsendes som en del af Nyhedsbladet Øko-net nr. 53, juni 2003 - www.eco-net.dk

Redaktion og layout: Anne Mette de Visser og Lars Myrthu-Nielsen

Tegning: Tak til Per Marquard Otzen for omslagstegningen.

Tryk / Oplag: Denne tryksag er Svanemærket. SvendborgTryk. 10.000 eksemplarer trykt på miljøgodkendt, klorfrit og 100% genbrugspapir med vegetabilsk trykfarve uden opløsningsmidler.

Debatoplægget kan bestilles hos Øko-net, Svendborgvej 9, Ollerup, 5762 Vester Skerninge. Tlf. 62 24 43 24 / Fax: 62 24 43 23 / e-mail: eco-net@eco-net.dk Eller læses/hentes på internettet: www.BæredygtigUdvikling.nu/grundloven

Debatoplægget er støttet af **Grundlovspuljen** og **Den Grønne Fond**

Et andet debatoplæg fra Øko-net, der stadig er meget aktuelt, er **Kolding Manifestet** fra 1998, der har undertitlen 'Skal tumperne redde verden, når nu de kloge ikke vil? – om teknologi, demokrati og bæredygtighed'. Find det på internettet, også på engelsk.

www.KoldingManifestet.dk